

Brother Julius, also known as Fr Julius Sasnauskas OFM, is a Franciscan, a dissident, writer and program host with broad knowledge of the history of Vilnius who has been awarded the title of a Vilnius City citizen of honour; he is also a collector. Having grown up in the city, it has become an inseparable part of his essence; he attends to the religious life of a great many inhabitants of Vilnius and is prominent in the revival of the Bernardine Church, and is also in the process of assembling a collection of old postcards of Vilnius, albums,

graphic art, photography and paintings. Part of Sasnauskas' collection, which he began as a youth, was exhibited at Sacred Vilnius: Pilgrimage from the Gates of Dawn to Kalvarija Way of the Cross, which is part of the Vilnius in Art cycle. It seeks to offer a non-traditional look at Vilnius by taking an aesthetic approach towards how religious practices interact with urban culture. The exhibition featured paintings, graphic art works, photographs, postcards and prayer books from Sasnauskas' collection.

Brolis Julius Sasnauskas:

mecenatas bernardinų dvasia

Rasa Adomaitienė, Irena Jomantienė

Tamsoką ankstyvą rytą Bernardinų bažnyčia dar didesnė ir paslaptingesnė. Regis, net mūrai nenoriai rangosi iš poilsio. Bet iš Trijų karalių koplyčios jau sklinda jauki šviesa ir girdėti, kaip kažkas krebžda zakristijoje. Vienas po kito renkasi žmonės. Vienas ateis kaip kas kart pradėti čia dienos, kitas atbėgs su didžiu rūpesčiu staiga pasimirus artimajam – šv. Mišių, ir jam bus suteikta pagalba. Čia, Vilniaus Šv. Pranciškaus Asyžiečio bažnyčioje, plačiau žinomoje kaip Vilniaus Bernardinų bažnyčia, meldžiamasi kasdien.

Suskamba varpelis, sunkiai, bet sykiu skubiai, lyg vilkdamas baltą sparną, atitrepsi kunigas, užkopia kelis laiptelius iki Dievo stalo, bučiuoja jį, esantį po didingos gotikinės Nukryžiuotojo figūros kojomis. Nedidukas, gerų, susirūpinusių akių, jis netrukus kels Liturgijos aukos taurę, kurioje, kaip vėliau perskaitysime ir net parašys nacionalinio diktanto mokiniai, atsispindės to paties Nukryžiuotojo veidas. Nedailiomis, lyg nuo fizinio darbo gumbuotomis rankomis aistringai vasnos aiškindamas Dievo

žodį, su rupia pranašo drąsa prieš maldininkams jų pačių gyvenimo paveikslus, lyg skulptorius pirštais vesdamas jų rankas, kad padėtų apčiuopti juose tą paslaptinę Dievo atvaizdą.

Šiandien Bernardinų bažnyčioje šv. Mišias aukoja brolis Julius. Visu vardu – kunigas Julius Sasnauskas OFM. Jis nesisurto vardų: pranciškono, disidento, rašytojo, laidų vedėjo, Vilniaus žinovo, net Garbingojo vilniečio, kolekcininko. Nes tai jam tik paprasti žodžiai, kuriais natūraliai pavadiname tai, ką žmogus šioje žemėje geba ir daro, kur „padeda savo širdį“. Brolio Juliaus širdis – čia, po Nukryžiuotojo kojomis, po „septyniais Avinėlio atspaudais“, šventame Vilniaus mieste, ir visada tik laisvoje Lietuvoje. Lietuvoje, kuri jam irgi natūraliai auga ne iš sovietijos pusšimčio metų skurdo ir menkystės, bet iš LDK šimtmečių didybės. Nuo paauglytės paviliotas šio miesto, jo bažnyčių ir varpinių, sandėliuke perrašinėjęs Katalikų bažnyčios kronikos puslapius, su paauglio aistra kovojęs už laisvę ir istorinį teisingumą, kalintas, tremtas, jis išsaugojo savo pirmąją meilę. Išbandyta laiko,

Kunigas Julius Sasnauskas
Bernardinų bažnyčioje
Vilnius, 2020
Fot. Bartosz Frątczak

praturtinta istorinės Lietuvos ir plataus pasaulio pažinimo, ji išaugo į išmanančiojo dėmesį ir rūpestį, tikrą, nuolatinį širdies skausmą, atminties saugojimą. Jautrumas ir atida – visur: kiekvienoje sekmadienio ir šiokiadienio homilijoje, nesuskaičiuojamose iš „Mažosios katalikų studijos“ jau dešimtmečius sklindančiose laidose, kukliai ir grakščiai -js- pasirašomuose tekstuose „Šiaurės Atėnuose“, viename po kito nenuilstamai rengiamuose ir leidžiamuose pamokslų, „Dievo ir žmogaus“ kraujomaišos apmąstymų tomeliuose.

ATMINTIES IR MEILĖS KOLEKCIJA

Po šv. Mišių viena moteriškė, ištraukusi senų maldaknygės „abrozdėlių“ ryšulėlį, guodžiasi susibūrusiems parapijiečiams, kad pasimirsi giminaitė paliko maldyną ir štai dar tokius paveikslėlius, o ji nežinanti, ką daryti – jai jų nereikia, o dar išblukę, nučiupinėti, bet išmesti ranka nekyla. Ją padrąsina parodyti kunigui, esą, jis žinos, ką daryti. Moteriškė įsmunka zakristijon ir ilgai netrukusi išėina laiminga ir

šypsodamasi – kunigas Julius ne tik priglobęs abrozdėlius, bet dar ir apsidžiaugęs.

Keistuolis tas J. Sasnauskas, ypač paprastų, nežinančių, kas tas „kolekcininkas“, žmonių akimis. Vis jis su visokiausiom senienom, nuolat kažką atrandantis, kažką nešantis, nesibodintis ne tik daugelio rankų nučiupinėtų maldaknygių, bet dar ir įžvelgiantis sukandėjusio, suplėkusio, rankomis siuvinėto antepedijaus audinio grožį, aprūdijusio angelo-žvakidės sidabro likučių švytėjimą, išdilusios Švč. Jėzaus Širdies procesijų vėliavos švelnumą. Jam pakanka atkaklumo atrasti, kas tuos daiktus išvalys, profesionaliai atgaivins, atnaujins, sutvirtins, restauruos. Vieni ištremti iš savo bažnyčių, kiti užmiršti dulktuose, drėgnuose užkaboriuose, nykstančiose, apleistose zakristijose, nepasigendami, nepasgebimi, klimpstantys užmarštin ir nebūtinai liturginiai daiktai – tai pašventintas jo mylimosios Dievo bažnyčios paveldas, tad kaip jis galėtų jo nepriglausti, nepasirūpinti sugrąžinti į gyvąją bažnyčią. O jei to negalės, tai bent pakels nuo žemės senovinę plytą to vienuolyno ar bažnyčios, kurios išliko tik slenkstis – simboliškai, dėl pagarbos ir atsiminimo, kad ant to slenkščio stovėjo su grupele parapijiečių, su kuriais vasaromis apvažiavo, aplankė, mylinčiom akim išglostė du trečdalius didžiulio ir įspūdingo bernardinų paveldo buvusiose LDK žemėse kaimyninėje Baltarusijoje.

Bet yra ir kita mylimoji, pirmosios sesė – nuo jos atvaizdų ir prasidėjo J. Sasnausko kolekcionavimas. Senieji Vilniaus atvirukai, albumai, vadovai, pirmiausia brangiausiojo „Bernardinų trikampio“, paskui ir visos senosios Vilniaus ikonografijos, po atvirukų – ir grafika, fotografija bei tapyba. Tai meilė ir aistra, o rinkti juos ėmė natūraliai nuo mažyčio antikvarinio „kromelio“, vienu metu įsikūrusio priešais Bernardinus. Praeis daug metų ir tie senieji atvirukai, tie „popieriniai paveikslėliai“, išsaugoti šimtą ar septyniasdešimt metų“, jau ne tik Vilniaus, bet ir kiti, istoriniai, atmokės juos surinkusiajam draugyste ir šiluma. Vieną po kito jis trauks juos niauriais pandemijos, žmogiškos bendrystės alkio metais, čiupinės ir iš širdies šnekės su jais, „nupaveiksluotais“, lyg būtų artimi draugai!

O dar knygos. Jos Juliui nuo vaikystės – ta terpė, kurioje jis egzistuoja, iš kurios maitinasi. Pirmiausia, žinoma, ta PAGRINDINĖ knyga, kurią bučiuoja ir iškelia visiems prieš akis kas kart per liturgiją. Ji išskirtinė ir viskas dėl jos.

Bet žmogiškame laike atsiranda ir daug kitų, be kurių kunigas-rašytojas neišgyventų.

Tačiau žvilgtelėkime atidžiau ir, jei pavyks, nuosekliau, kaip augo ta meilė ir prierašumas, tas kruopštus dėmesys, atkaklus noras pastebėti, atrasti, išsaugoti atmintį, vaizdus, daiktus, istorijas, natūrali paskata gerbti ir pratęsti daiktų gyvenimą, tas „geras jausmas, kai gali daiktą restauruoti, vėl suteikti jam gyvybę, ir jis vėl tarnauja tau ar kitiems...“ Brolis Julius ligi šiol atmena, kokį įspūdį jam darė ir ko jį išmokė tėvo Stanislovo liaudies meno kūriniių, namų apyvokos daiktų, liturginių reikmenų kolekcijos. O šiandien kunigas, brolis, kolekcininkas J. Sasnauskas bei jo pagarba daiktams – pirmiausia pašventintiems per šventyklą ar paties žmogaus kūrybiškumo – ir jų tausojimas dar vienam gyvenimui yra pamoka mums. Natūraliai ir paprastai apčiuopdamas ir darydamas dalykus, kuriuos pasaulis pamiršo, bet pradeda vėl atrasti, jis gerokai lenkia kultūros politikų koncepcijas ir priesakus.

DIEVO KVIETIMAS Į SAVO NAMUS

Vieną garsų lietuvių poetą augino „pieva, upė“, o kunigą Julijų – Vilniaus bažnyčių su tarp jų vinguruojančiomis gatvelėmis „apgultis“. Po likusias atviras, veikiančias apvedžiojo ir pamilti išmokė mielosios moterys, motina ir senelė, kurioms vėliau bus už tai labai dėkingas, bet juk tos užkaltos ir užgintos traukė jį, pramuštgalvį bernioką, kaip magnetas. Daug kas geriausio bei svarbiausio brolio ir kunigo Juliaus gyvenime nutiko dėl jo *rolingstouniškos* prigimties. Besikarstant po varpines, belandžiojant po graudžias bažnyčias, dygo ir brendo pašaukimas.

„Paauglių nesulaiko jokios spynos ar grotos, taigi labai lengvai surengdavome ekskursijas ir į Šv. Jono, ir į Visų Šventųjų bažnyčią, į Bernardinus. Nors ir apiplėštas, išniekintas, ten buvo pasaulis, kuris viliojo ir blausiai švietė, kuris buvo lyg paslėpta pionieriškos vaikystės alternatyva.“²

Vėliau Julius rašys, kad tai buvo alternatyva, dėl kurios „paskui reikėjo skirtis su šiuo miestu. Su ta pačia Šv. Jono bažnyčia, tuomet Mokslo muziejumi, kur vien iš meilės tai vietai nuėjau dirbti sargu ir naktimis meldavausi, kad Dievas sugrįžtų į savo namus“³.

Dievas ir jo namai, jei norime pirštu prikišamai durti, – štai toks natūralus pranciškoniškas

pašaukimas. Dievas jaunuolio maldų išklause – savaip, dieviškai. Septyniolikmetis Julius pasuko prieš sovietinę srovę, pasak jo, pirmiausia per „hipių judėjimą“, antitarybinę namų ironiją, o kryptingiausiai ir galutinai pastūmėjo mokytojas Antanas Terleckas, įvesdinęs į disidentų judėjimą, į kurį Julius puolęs stačia galva, nes „Kas būdamas septyniolikos negeistų tokių žygdarbių?“⁴ Žygdarbiai turi savo kainą, ir pirmas atlygis buvo pusantrų metų KGB kalėjime. Kuni-gų seminarijon mėginta patekti dar 1979 m., bet vietoj jos vartų tą žiemą atsivėrė kalėjimo durys. Gyvenimas už lango su dvigubomis grotomis, tardymais ir kalėjimo biblioteka. „Pertraukomis tarp tardymų skaitydavau be sustojimo... kas vakarą klaupdavausi ant kelių prie savo lovelės... tuose požemiuose turbūt ir buvo mano tikrasis noviciatas, vienuoliškoji ir kunigiškoji formacija“⁵, – jau daug vėliau rašė brolis Julius.

Sibire, Tomsko srityje, kaime keistu pavadinimu *Parabel*, prie Obės vandenų, santechniko ir kūriko darbas buvo neįdomus, bet bendrabutyje vėl laukė knygos, laiškai, pasiekė artimųjų, draugų ir visai nepažįstamų žmonių, kad ir Austrijos benediktinų abato, geradarystės. Ten Julius sakosi realiai patyręs, kaip žmonės užsideda kito kryžių ir panešėja, ir šitaip tas „keistas pasaulio užkampis, turėjęs būti bausmė, virto malone“⁶.

PRANCIŠKONIŠKOS SĖKLOS GALIA

Malonė – ne tik būsimam broliui Juliiui, bet ir visiems šių dienų Lietuvos pranciškonams – buvo konkreiti ir apčiuopiama prieškario vienuolijos dvasios sėklelė, matyt, ano išsiblaškusio evangelinio Sėjėjo įmesta į laiko plyšį ir stebuklingai išlikusi atkampioje Kretingoje. Nuostabaus gerumo broliai Paulius, dar prieškario laikų, ir brolis Bronius, pogrindininkas, pokario metų pranciškonas. Jis ne tik karšino paliegiusius broliukus, bet ir „sėkmingai rengė naujų medžioklę. Žiūrėdamas į jį, norėjai būti mažesnysis brolis“⁷. 1986 m. Telšių katedros zakristijoje būsimasis kunigas J. Sasnauskas davė pirmuosius įžadus, o kitąmet tapo ir Kauno seminarijos klieriku. Netrukus iš pogrindžio išėjusiems pranciškonams teko pasirūpinti maištingu klieriku, ėmusiu vaikytis naujų teologijos vėjų. Dėl maištavimų kilo konfliktas, bet vėl suveikė charakteringas „Juliaus paradoksas“, kai iššūkiiai

1
<https://www.bernardinai.lt/laiskas-is-sibiro/> (žiūrėta 2021 03 30).

2
Sasnauskas J., *Pagaunama ir nepagaunama*, Vilnius: Alma littera, 2013, p. 176.

3
Ibid., p. 176, 177.

4
Ibid., p. 35.

5
Ibid., p. 37.

6
Ibid., p. 39.

7
Sasnauskas J. OFM, „Kai Dievas duoda brolius“, *Bernardinai.lt*, 2012 03 07, <https://www.bernardinai.lt/2012-03-07-julius-sasnauskas-ofm-kai-dievas-duoda-brolius/> (žiūrėta 2021 03 30).

virsta malone. Jis patyrė lietuvių pranciškonų svetingumą Toronte, Priskėlimo parapijoje, į kurią išvyko 1994-aisiais. Kaip pats vėliau rašys, ten gavo ne tik šventimus, bet ir šiltą kunigystės viziją, artimos kaip šeima bendruomenės pavyzdį. Po trejų metų teko grįžti „skaudama širdimi“.

„EIK IR ATSTATYK MANO BAŽNYČIA“

„Pavartyk senuosius Vilniaus atvirukus – fotografų akis dažniau gaudo bernardinų ansamblį nei Katedrą ar Aušros Vartus. Tačiau dar nuostabiau, kad ir paskui, kai bažnyčia kone penkis dešimtmečius stovėjo uždaryta, apiplėšta ir išniekinta, ta trauka nesumažėjo. [...] Anais laikais pakliūti į ją būdavo sudėtingas dalykas. Dabar skaitai, išgirsti, kad vis dėlto žmonės patekdavo, kad matė jos tuščius altorius, jos pažemintus, suluošintus angelus. [...] Ši šventovė turėjo skelbti Dievo mirtį. Viskas buvo padaryta, kad čia įžengęs įsitikintum jo pralaimėjimu. Nuogoj ir išniekintoj bažnyčioj 1994 m. spalį buvo ištarti skandalingi žodžiai: „Viešpats su jumis“.⁸

Kai jaunas kunigas Julius sugrįžo Lietuvon, Šv. Pranciškaus Asyziečio ir Šv. Bernardino bažnyčia jau buvo išsivadavusi iš sandėlio būklės, tretininkai su Žemaitijos pranciškonų įkvėptu jaunimu buvo iškuopę sąslavinę, gerokai apvalę jos nuniokotą erdvę. Juos vedė tas pats skausmas dėl Dievo namų, to meto dvasinis pakilimas, įkvėpė ir bernardinų dvasia. Pasakojama, kaip dar iki oficialaus durų atvėrimo perlipdavę tvorą ir, pro skylę patekę vidun, kalbėdavę rožinį, giedodavę brevijorių. Bažnyčioje nebuvo altoriaus ir pirmosios šv. Mišios aukotos zakristijoje ant ten buvusio didelio stalo, kol per vienas pirmųjų Sekminių brolio Gedimino Numgaudžio paraginti sudėję altorių iš gausiai bažnyčioje besimėtančių plytų.

Pranciškonai buvo rimtai pasiryžę grįžti į Vilnių⁹. Be kitų praktinių žingsnių, vyresnysis Benediktas Jurčys paliko kunigą J. Sasnauską Vilniuje, patikėjo jam Bernardinų bažnyčios globą. Į vargas vienuolyno patalpas (kurias pamenantys apibūdina kaip tikrą pranciškoniškos buities ikoną) šalia bažnyčios kartu su broliu Juliumi atsikėlė ir uolusis pranciškonas Bronius (pirmieji bernardiniečiai puikiai atmena šį aukso širdies žmogų ir šv. Mišių metu iš abito rankovės traukiamus saldinius vaikams) bei dar vienas brolis. Ir vėl „klasikinio Pranciškaus scenarijaus epizodas“. Verkei, meldeisi, sielojaisi dėl varganų

Dievo namų – štai tau, rūpinkis. Eik ir atstatyk. Ir ta užduotis, beveik kaip ir pačiam Pranciškui, nebuvo vienprasmė, juk kalbama, vyskupo Johno Henry'io Newmano žodžiais tariant, apie „dvasinę ir materialią šventovę“. Pats brolis Julius maždaug tuo metu šaltoje ir tuščioje bažnyčioje vėliau sakys, kad anie metai Toronte ir kunigavimo Bernardinuose pradžia buvusi laimingiausia ir skaudžiausia jo kunigystė. Nemažai tų, kurie nuėjo su kunigu tuos pirmuosius metus, net dešimtmetį Bernardinuose, daug jaunimo, čia parodžiusio savo polėkį, vaizduotę, tikėjimą, šiandien tarp nuolat šioje bažnyčioje besimeldžiančiųjų nėra. Jų likimai įvairūs ir skaudūs: vienu, čia šlovinusių Dievą psalmėmis, nebėra su mumis, kiti apsilanko tik atostogų metu, bet yra ir tvirtai jaugusių – jų ištikimybę šiai vietai Julius mini nuolat.

„Bernardinuose patenki į paminklinę, turtinę, gražią bažnyčią, kur daug šimtmečių viskas kurta stropiai, su dideliu išmanymu, skoniu, kur laikas palikęs savo ženklus. Kita vertus, ji buvo tuščia, nebuvo altorių paveikslų, dalies skulptūrų, liturginių indų, liturginių drabužių. Taip gauni tarsi papildomą uždavinį paieškot, parinkt iš kitų bažnyčių, net visokių pakampių, teko kalbėt su kunigais, tartis. Tai visais amžiais vyko bažnyčioje, statant bažnyčias ar uždarinėjant, caro laikais ir vėliau uždaromų bažnyčių inventorius būdavo perkeliamas į kitas. Taip ir čia sugrįžo šis tas iš kitų bažnyčių, iš antikvaro.“¹⁰

Beveik trys tirsti dešimtmečiai praėjo po to, kai Duoną ir Vyną aukodavo ant ano iš plytų suręšto altoriaus, tad dabar apie tą pradžią kunigas gali papasakoti jau paprastai ir praktiškai, kaip žingsnis po žingsnio sugrįžo į šventovę vienas kitas jos buvusios didybės, kultūrinio turtingumo daiktas ir būtini liturgijai švęsti reikmenys.

Iš kaimyninės Arkikatedros sugrįžo laimingai mūsų laikus pasiekęs gotikinis Nukryžiuotasis: jo išlikimas apipintas legendomis, o didelė, išraiškinga, vidinės kančios sklidina figūra, tarsi palinkusi arčiau stovinčiųjų jo papėdėje, tapo šios atgimusios bažnyčios simboliu. Grįžo „Sopulingoji Dievo Motina“ – ypač įdomus ir vertingas Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai paveikslas, įkūnijantis pranciškoniškam pamaldumui būdingą Marijos santykio su Švenčiausiąja Trejybe santykį, labai svarbus presbiterijos altorių ikonografinėje programoje¹¹. Trijų karalių (buvusioje Šv. Florijono) kopylčioje kabo Budslavo „Dievo Motina“ (viena iš stebuklingojo paveikslo

8
Ibid., p. 171.

9
Vilniaus Mažųjų brolių observantų, arba bernardinų, pagal šio sąjūdžio vadovą šv. Bernardiną Sienietį, konventas nuo XV a. stūkso „miesto pakraštyje“, „pelkėtoje ir nelabai sveikoje gyventi vietoje“, nuo tų laikų, kai išmanūs Lietuvos kunigaikščiai pasikvietė bernardinus ir į Vilnių, „kad Nukryžiuotojo vardą neštų ir skelbtų“. 1864 m. jis buvo uždarytas, XX a. I pusėje pastatuose įsikūrė Vilniaus universiteto Dailės fakultetas, išaugęs į Dailės akademiją. Janonienė R., *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje. Pranciškoniško dvasingumo atspindžiai ansamblio įrangoje ir puošyboje*, Vilnius: Aidai, 2010, p. 24.

10
Vilniaus bernardinų ansamblis istorine ir menine prasme – ypatingas paveldo objektas. Šv. Pranciškaus ir Šv. Bernardino bažnyčiose bei vienuolyno koridoriuje išliko unikali vėlyvųjų viduramžių sienų tapyba. Lietuvos dailės kontekste tai unikalus paminklas... Ikonografinė prasme ši tapyba yra savita ir platesniame – Europos dailės – kontekste. Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje saugoma didžioji dalis šiam konventui priklausiusio keliasdešimties XVIII a. paveikslų ciklo kūrinių. Savitas ir originalus yra ir XVIII a. II pusėje sukurtas šios bažnyčios medinės interjero įrangos ansamblis. Janonienė R., *op. cit.*, p. 13.

11
Po karo 1948 m. jis pateko į tuometį LDM, 2009–2011 m. restauruotas Prano Gudyno restauravimo centre, vėliau grąžintas bažnyčiai.

kopijų), Bernardinų atgimimo sulaukusi Šv. Mikalojaus bažnyčioje, broliui Juliiui pažįstama nuo „klapčiuko“ laikų, kai kabojo šoniniame altoriuje, prie kurio buvo laikomos Gegužinių pamaldos. Susirankioti kai kuriuos Bernardinų bažnyčios daiktus tuo metu padėjo a. a. vyskupas Juozas Tunaitis, mielai talkino įvairūs žmonės, ne vienas menininkas, norėję ir patarti, ir prisidėti darbais. Bernardinai ir kunigas Julius pritraukė profesionalų, atsidavusių tyrėjų, pavyzdžiui, menotyrininkę Rūtą Janonienę, po keliolikos metų (2010 m.) paskelbusią bernardinų paveldui Vilniuje skirtą išsamų leidinį. Nutikdavę tais laikais ir „spontaniškų atsivertimų“, kai žmonės palikdavo sovietmečiu iš altoriaus „nugrobtą“ angelą tiesiog prie bažnyčios durų, nedrįsdami net pasirodyti. Kitas atidavęs žmogaus ūgio šventojo skulptūrą iš didžiojo altoriaus, kažkada už darbus čia neva gautą „kaip suvenyrą“. Brolis Julius noriai pasakoja tokias gražias istorijas, bet vardan tiesos priduria, jog „išties sugrižo jų nedaug“. Apie trečdajį buvo išgrobstyta, pateko pas menininkus, „o šie turi skonį ir žino, kas gražu, tad jiems labai sunku su jomis atsiveikinti“. Kita vertus, nemažai „užsiliko“ ir kitose bažnyčiose, antai tokie svarbūs Bernardinų paveikslai kaip XVIII a. „Šv. Antanas Paduvietis“, vis dar saugomas Šv. Dvasios bažnyčioje, į kurią pateko sovietmečiu. Kunigas Julius vis pasvajoja, kad norėtų sulaukti šio paveikslų sugrįžimo į savo altorių.

GEROJI AISTRA IR ATRADIMO DŽIAUGSMAS

Bernardinų bažnyčios ir konvento tyrinėjimo, atkūrimo bei restauravimo darbai išplėtoti, vykdomi jungtinių profesionalių pajėgų. Atkurti XVIII a. idėjinės bernardinų neturto nuostatas įkūniję nedažyto ir neauksuoto medžio altoriai, tyrinėjami ir restauruojami sienų tapybos sluoksniai, presbiterijoje ar virš vargonų triūsia restauratoriai, po žingsnelį stengiamasi atkurti ikonografinę altorių programą. Regis, ko čia tam kunigėliui vargti ir rūpintis. Bet brolis Julius negali susilaikyti nuolat ko nors nepadovanojęs šiems Dievo namams, kurie jau tiek metų yra ir jo namai. Dabar jį veda dvejopi jausmai – rūpestis šventove ir kolekcininko susidomėjimas bei aistra. Nustebo parapijiečiai vieną rytą buvusiam tuščiam altoriuje radę gotikinę Mergelės Marijos su kūdikiu skulptūrą, kunigo Juliaus įgytą

tarptautiniame aukcione. Retos akies nepatraukia įspūdingos, didžiulės presbiterijos žvakidės, grįžusios iš Švenčionėlių bažnyčios. Patyrinėjus paaiškėjo, kad jos ten buvo nukeliavusios iš Vilniaus bernardinų. Tai vienas iš brolio Juliaus, kaip kolekcininko, jam džiaugsmą teikiančių atradimų, nes šis ryšys nebuvo žinomas, prireikė jį nemenkai patyrinėti.

„Atradimo ir pažinimo procesas daug įdomesnis, kelia daugiau emocijų negu daiktų turėjimas“, – pasakoja brolis Julius apie savo gerąją aistrą. Pasitenkinimo teikia gebėjimas atkapstyti, atrasti daiktą. Tam prireikia išmanyti, patirties, nes geriausi atradimai nepateikiami ant lėkštutės kaip pyragėliai. „Jeigu turi uoslę ir norą, visos kolekcijos – didžiulė aistra. Jei to neturėsi, kas gi privers sėdėti aukcionuose, landžioti po palėpes. Taip esu surinkęs daug daiktų. Sykį Kanadoje vienos klebonijos sandėliuke aptikau Radvilų Lietuvos žemėlapių rėmeliuose už vieną dolerį. Kas žino, kaip jis pakliuvo“, – dalijasi mintimis Julius-kolekcininkas, per daugiau nei keturis dešimtmečius sukaupęs ne tik nemenką kolekciją, bet ir patirties, įgudęs dairytis tiek materialioje, tiek skaitmeninėje erdvėje, palyginti, pasverti, daryti išvadas ir įsigyti. Jis pažįsta daug žmonių, kurie, žinodami jo interesų sritis, pasiūlo vertingų kūrinių.

PENKETAS BIBLIOTEKŲ IR PATI SVARBIAUSIA

Kad kunigas-rašytojas turi knygų kaip šiemet sniego, tikrai nenuostabu. Anksti pajutęs skaitymo malonumą, susipažino ir su žmonėmis, kūrusiais bibliotekas, pavyzdžiui, Viktoru Petkumi, rinkusiu įvairią Lietuvos poeziją ir sukaupusiu nemažą prieškarinės poezijos rinkinį. Jau šešiolikos Julius ir pats ėmė dažnai varstyti knygynų duris, lankytis antikvariate (Dominikonų gatvėje, kur netoliese gyveno), pirkti knygas, kurios tuo metu būdavo įdomios. Taip knygos lydėjo visur, tapo gyvenimu, kasdienybe, įkvėpė, padėjo išgyventi, svajoti, kurti ateitį, džiaugtis net ir tremtyje, tad ir iš kaimelio prie Obės vandenų parsivežė kryptingą bibliotekėlę. Ir toliau jas renka, kad ir kur apsistoja, neša ir veža iš visų pasviečių. Jam padeda ir bičiuliai, kurie žino apie šį jo įsimylėjimą. Tik kunigui Juliiui gali Lietuvoje, Bernardinuose, atjautos ieškantis ukrainietis atnešti XVIII a. mišiolą, už juokingą

12

Vilniaus bernardinų biblioteka laikoma viena svarbiausių vienuolių bibliotekų LDK teritorijoje, jos knygų rinkinys buvo vienas didžiausių Vilniuje. „[...] XIX a. antroje pusėje bei XX a. bibliotekos rinkinys buvo išblaškytas. Moksliniai tyrimai bei Lietuvos bibliotekų katalogizavimas leidžia tiksliau nustatyti „bernardinų kilmės“ spaudinių vietą. [...] 1975 m. inkunabulų kataloge užregistruota penkiasdešimt knygų iš Vilniaus bernardinų bibliotekos rinkinių. XVI a. pirmos pusės leidinių katalogas parodė, kad beveik dešimtadalis iš išlikusių senųjų spaudinių taip pat priklausė šiai bibliotekai.“ Janonienė R., *op. cit.*, p. 385.

kainą „sužvejotą“ turguje. Šiandien Julius sako turįs jau ne vieną, bet keturias ar penkias bibliotekas, o knygų rinkimas bei skaitymas jau seniai yra tapęs ne tik pomėgiu, darbu, bet ir svarbia kasdienybės dalimi.

O kol Bernardinų bažnyčios muziejaus idėja tebesklando ore, mat vis pritrūksta valios sprendimui ir išteklių, J. Sasnauskas lipdo vieną ambicingiausių savo bibliotekų, rankiodamas po vieną bernardinų bibliotekose buvusias knygas¹². Jau sužvejojo keliasdešimt iš Tytuvėnų, Budslavo, Trakų, Telšių, Vilniaus, Kretingos vienuolynų, o ypatingas džiaugsmas apima atradus nelengvai ir ne kiekvienam iššifruojamus knygos istoriją paliudijančius įrašus, na ir, žinoma, pačios knygų istorijos. Vienas tokių lobių – antikvariate rasti Petro Skargos „Šventųjų gyvenimai“ lenkų kalba: knyga su įrašu *Maciej Biskup*, bet ją atnešęs žmogus tikriausiai nežinojo, kad tai vyskupo Motiejaus Valančiaus parašas. Nežinojo ir to, kad knygą vyskupas dovanojo poniai iš Vidiškių parapijos Ukmergės rajone, kur buvo statoma bažnyčia ir toji moteris buvusi viena iš mecenatų. Arba Oskarui Milašiumi priklausiusi Biblija, su rašytojo įrašais, įvairiais laikotarpiais skaitant pasižymėtomis mintimis. Ši knyga buvo Kauno Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekoje, vėliau Šv. Mikalojaus bažnyčioje-sandėlyje. Anuomet uždarant sandėlį, Kunigų seminarijai buvo leista pasirinkti knygų.

DŽIAUGSMAS DALYTIS

Pasak brolio Juliaus-kolekcininko, jei surinkta brangi ir vertinga kolekcija lieka neprieinama ir nematoma, jei ją nesidalijama, ji praranda prasmę. Kūriniai turi gyventi, juos reikia tyrinėti, grožėtis, „gražinti į gyvenimą“, todėl natūralu juos skolinti, eksponuoti, galiausiai dovanoti muziejui. Tad J. Sasnauskas ne tik aktyvus parodų lankytojas – jo surinktos kolekcijos objektai dažnai papildė įvairių muziejų rengiamas parodas.

Kunigas niekada negalvojo apie mecenatystę, jam nerūpėjo ką nors pamėgdžioti, įkūnyti, įgyvendinti ar kaip nors pasivadinti. Lankydamasis muziejuose užsienyje, ypač Šiaurės Amerikoje, pastebėjo, kad daug eksponatų į muziejų ekspozicijas yra patekę iš privačių asmenų ir šeimų kolekcijų. Šitaip jie ne tik praturtina muziejų, bet ir įprasmina

giminės vardą bei kolekcininko darbą, ypač tuo atveju, kai nėra šeimos narių, paveldėtojų, kurie domėtusi kolekcionavimu ir jį tęstų. „Dažniausiai mirus kolekcininkui, kolekcija išparduodama, išdraskoma, po kurio laiko vėl visa tai renka kiti, tai nuolatinis procesas. Kitaip būna, jei vertybė patenka į muziejų, tuomet nebereikia daugiau rinkti“, – juokauja brolis Julius.

Bet kol brolis Julius vis dar renka, jo neretos dovanos Lietuvos muziejų rinkiniams – nuoširdaus kolekcininko dėmesio Lietuvos kultūrai ženklas. Ypač gražus bendradarbiavimo ryšys jį sieja su Lietuvos nacionaliniu dailės muziejumi.

Atkuriamiems Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmams jis yra dovanojęs vertingų XVI–XVII a. knygų, kurios anksčiau priklausė kunigaikščių Sapiegų bibliotekai, Bažnytinio paveldo muziejui – XVI a. pabaiegos stulą, XVIII a. relikvijorių, XIX a. prakartėlę, XVIII a. lavabų ir kitų kūrinių. LNDM rinkinius kasmet papildė J. Sasnausko dovanos, susijusios su Lietuva, jos iškilomis asmenybėmis ir heraldika, reti krikščioniškosios ikonografijos pavyzdžiai. Ypač minėtini vertingi senosios LDK grafikos kolekciją praturtinę vokiečių leidėjo, raizytojo Casparo Meriano (1627–1686) „Lenkijos Karaliaus ir Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Jono Kazimiero Vazos portretas“ (1652), prancūzų graverio Charlesio Clémento Balvay'aus (1756–1822) kūrinys pagal Franzo Peterio Jozefo Kymli'io (1748–1813) paveikslą „Vilniaus vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio portretas“ (1780), tapybiška prancūzų litografo Leono Jeano-Baptiste'o Sabatiero (1800–1887) litografija pagal Barthelemy'aus Lauvergne (1805–1871) piešinį „Jėzuitų vienuolyno vaizdas Oršoje“. Labai įdomūs ir vertingi eksponatai Mstislavo Dobužinskio (1875–1957) raižinys „Pieta“ (1933), sukurtas reta gratažo technika, Kanadoje gyvenusios skulptorės, garsiojo Jacqueso Lipchitzo (1891–1973) mokinės, Elenos Kepalaitės (1920–2006) skulptūrinės kompozicijos, dekoratyvinės tekstilės pavyzdžiai ir kt.

2020 m. LNDM kolekciją papildė keliolika vertingų J. Sasnausko dovanų, nepakliūvančių į jo kolekcionavimo temų ratą. Tai unikalūs ankstyvosios tradicinės Rytų tapybos pavyzdžiai. Įspūdingi žymaus Mingų dinastijos laikų kinų dailininko Shen Zhou / Chou (1427–1509), išstobulinusio peizažo ritinelių tapybą, garsėjusio kaligrafijos, poezijos srityse, sukurti monochrominiai kaligrafinės tapybos pavyzdžiai.

Nuotaikingi ir įdomūs Čangdžou stiliaus mokyklos pradininko ir gėlių žanro populiariojo kino Yun Shoupingo (1633–1690), Čingų dinastijos dailės autoriteto, intelektualo tradicionalisto, išstobulinusio Sungų ir Juanų peizažo tapybos tradicijas, peizažai, subtilūs ir estetiški XIX a. neįvardytų kinų kaligrafijos meistrų kūriniai.

Rytų menas, Sapiegų knygos ar kiti vertingi kūriniai kartais patenka į Juliaus rankas iš užsienyje gyvenančių bičiulių kolekcijų. Ne viską jis pats imasi saugoti ar tyrinėti. Neapakintas kolekcininko aistros, ištikimas savo domėjimosi ir „pirmosios meilės“ laukui, godžiai neįsikimba jį pasiekusių kolekcinių vertybių bei džiaugiasi, kai kūrinys atranda naują juo besidomintį savininką, tęsia savo gyvenimą, o pasidalijimas ar dovanojimas teikia didžiulį pasitenkinimą.

APIE MECENATŲ SURADIMĄ

Viena iš šiuolaikinės mecenatystės formų yra muziejų veiklos rėmimas. Meno globėjai dovanoja vertingų eksponatų arba kitais būdais padeda kaupti muziejinius rinkinius, taip remdami Lietuvos kultūrą ir gausindami jos nacionalinį turtą.

Brolio Juliaus nuomone, muziejams reikia žmonių, kurie rūpintųsi kolekcijos papildymu, domėtųsi, dalyvautų aukcionuose, turėtų kantrybės. Paprastai tokį darbą ir atlieka kolekcininkai. Jam patikęs Vokietijoje, Augsburgio mieste, matytas pavyzdys, kaip netikėtai buvo išspręstas freskos restauracijos klausimas. Barokinė kapinių koplyčios freska per karą buvo sunaikinta, todėl miesto valdžia sumanė įdomiai gauti lėšų: sudalijo atkuriamos freskos piešinį kvadratėliais ir juos sunumeravo, o kiekvienas norintysis galėjo nusipirkti vieną, du ar penkis kvadratėlius ir taip savo lėšomis prisidėti prie miesto koplyčios ir freskos atkūrimo. „Tai gali padaryti ir vienas mecenatas, šiek tiek garbėtroška, norintis, kad kampe būtų jo pavardė. Bet yra ir būdas įtraukti daugiau ir paprastų žmonių, juos šviesti ir kartu susieti su objektu, ir su miestu, ir su paminklu. Bet kokį kūrinį galima suskirstyti gabalėliais ar objektais ir pasiūlyti dalį jo įsigyti.“ Brolio Juliaus, kuris nuo 2020 m. turi ir reikšmingą Vilniaus garbės piliečio vardą, nuomone, tai – gražus gestas, kai muziejaus ekspozicijose nurodoma, kad kūriniai yra žmonių ar šeimos dovana, nes visiems smagu, kai jiems padėkoja.

Kai šaltą karantininį 2021 m. pavasarį, tirštu žmogiškų kryžių metu, o pagal krikščioniškąjį kalendorių dar ir gavėnią, dėliojosi šis tekstas, kai liūdni stūksojo uždaryti muziejai, LNDM su dideliu įkvėpimu ir viltimis rengtasi parodai „Sakralusis Vilnius: piligrimų kelias nuo Aušros Vartų iki Kalvarijų“. Antra ciklo „Vilnius dailėje“ paroda užsimota netradiciškai pažvelgti į Vilnių, pasirinkus estetinio religinių praktikų sąlyčio su miesto kultūra prieigą. Siekiant atskleisti įvairiapusį Vilniaus portretą, šį kartą per jo ryšį su unikaliu Kalvarijų kultūriniu peizažu, per du šimtmečius gimusiu iš jautrios gamtos ir sakralinės architektūros dermės, pasirinktas piligrimystės – į Vilnių, per Vilnių ir iki Kalvarijos Kryžiaus stočių – naratyvas.

Nuo ankstyvųjų viduramžių krikščioniškam pasauliui žinomo Kryžiaus kelio pamaldumo ir piligrimystės praktika – pranciškoniškos kilmės. Pirmieji *Via Crucis* buvo įrengiami tik pranciškonų bažnyčiose, tad vėl smagus „sutapimas“, kad tokį pjūvį šiai parodai ir pasiūlė pranciškonas kunigas J. Sasnauskas, visa širdimi, jėgomis, išmanymu ir skolinamais kūriniais prisidėjęs prie parodos gimimo, neakivaizdžiai tapęs vienu parodos kūrėju.

Iš J. Sasnausko kolekcijos parodoje rodomi tapybos, grafikos kūriniai, fotografijos, atvirukai, maldynai. Parodos lankytojai gali džiaugtis išskirtinio įdomumo kūriniais: chromolitografija iš J. K. Vilčinskio „Vilniaus albumo“; Louiso Edvarmay'aus (1807–1881) „Aušros Vartų koplyčios Švč. Mergelės Marijos altoriumi“ (1850); lenkų grafikės Sofijos Stankevič (1862–1955) graviūra „Šv. Onos bažnyčia“, išsiskiriančia išraiškingu štrichu, šviesotamsos tonų įvairove, jautriomis faktūromis; žymaus tarpukario Vilniaus tapytojo Adamo Międzybłockio (1883–1956) Vilniaus Kalvarijų koplyčių vaizdais, Jano Bułhako (1876–1950) fotografijomis, senais atvirukais su Aušros Vartų koplyčios, Šv. Onos ir Šv. Pranciškaus Asyžiečio (Bernardinų), Švč. Trejybės (Trinapolio), Šv. Kryžiaus Atradimo (Kalvarijų) bažnyčių vaizdais. Tai keli pavyzdžiai, visko nesuminėsi, mat, įkvėptas išskirtinės progos ir galimybės dar kartą pasitarnauti savo mylimam Vilniui ir Dievo bažnyčiai, kolekcininkas Julius stačia galva nėrė į naujų eksponatų paieškas. Ir kas pasakys, kad Vilnius, tas šventas, užburiantis miestas, nevertas viso rūpesčio ir jėgų.